

Европейски съд по правата на човека

Джонстън и други срещу Ирландия
(Johnston and others v. Ireland)

Жалба № 9697/82

Решение от 18 декември 1986 г.

(резюме)*

Чл. 8: право на зачитане на семейния живот; **чл. 12:** право на встъпване в брак; **чл. 26:** изчерпване на вътрешноправните средства за защита¹.

От чл. 12 не може да се изведе право на развод. Чл. 8 не съдържа позитивно задължение за държавата да осигури правна възможност за развод и сключване на повторен брак. Двойки, които живеят на съпругески начала, представляват “семейство” по смисъла на чл. 8 и се ползват от неговата защита, независимо че връзката им не е скрепена с брак. Все пак, от чл. 8 не може да се изведе задължение за даване на двойките, които не са сключили брак, статут, аналогичен с този на брачните, нито за установяване на специален режим за определена категория двойки, живеещи заедно без брак.

Нормалното развитие на естествените семейни връзки между живеещи на съпругески начала родители и тяхното дете изисква то бъде поставено, юридически и социално, в положение, сходно с това на едно законородено дете.

Факти по делото

През 1952 г. първият жалбоподател – Рой Джонстън – сключил църковен брак с г-ца М., от който се родили три деца. През 1965 г. съпрузите решили да живеят отделно, защото бракът им бил непоправимо разстроен. Няколко години по-късно и двамата, всеки със съгласието и знанието на другия, установили връзки и заживели с други партньори. Г-н Джонстън живеел с втората жалбоподателка – Джанис Уилямс-Джонстън – от 1971 г., а през 1978 г. им се родила дъщеря – Неса Дорийн Уилямс-Джонстън – третата жалбоподателка.

Съгласно Конституцията на Ирландия първият жалбоподател не можел да се разведе в Ирландия, което да му позволи да сключи брак с втората жалбоподателка. Той предприел действия, за да уреди отношенията си с нея, съпругата си и децата си. Със съгласието на съпругата си се консултирал с адвокати в Дъблин и Лондон за възможността за развод извън Ирландия. От Лондон му отговорили, че тъй като нито един от двамата съпрузи няма постоянно местожителство в Англия, въпросът е извън юрисдикцията на английските съдилища и не може да получи развод там. През 1982 г. той сключил със

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

¹ След влизането в сила на Протокол 11 условията за допустимост са уредени в [чл. 35](#) от Конвенцията.

съпругата си официално споразумение за разделяне, което уреждало имуществените им отношения и издръжката на непълнолетното дете от брака и включвало взаимен отказ от наследяване. Съставил и завещание, с което разпределил цялата си собственост между втората жалбоподателка и четирите си деца. Посочил втората жалбоподателка като бенефициер по пенсионната си осигуровка и сключил здравна застраховка в полза на втората и третата жалбоподателки, в качеството им на членове на семейството му. Г-н Джонстън издържал третата жалбоподателка и във всяко отношение действал като неин грижовен баща. Той участвал в издръжката на съпругата си до сключването на гореспоменатото споразумение и на трите си деца от брака, до пълнолетието им.

Втората жалбоподателка, която е силно финансово зависима от г-н Джонстън, се оплаква, че е лишена от каквато и да е сигурност – няма гарантирано от закона право да бъде издържана от него, както и да го наследи, ако той не остави завещание. Приела е фамилното име Джонстън, както законът позволява, и го използва сред приятели и познати, но в служебните си отношения продължава да ползва своето фамилно име. Твърди, че се чувства неудобно да уведомява работодателите си за семейното си положение и че въпреки желанието си да кандидатства за ирландско гражданство по натурализация, се въздържа да подаде молба, тъй като не иска да излага в нея въпросните обстоятелства.

Според ирландското право, третата жалбоподателка има правен статут на незаконородено дете и нейните родители се оплакват от липсата на каквото и да било правно средство, чрез което да могат да я припознаят като свое дете, с пълни права на издръжка и наследяване. Те се притесняват също така от печата, който детето вероятно винаги ще носи поради своето правно положение, особено когато тръгне на училище.

Резюме на решението на Европейския съд

Жалбоподателите се оплакват от забраната на развода и от липсата на правно признание на семейния живот на лица, които живеят на съпругески начала без брак, след разпадането на брака на единия от тях. Те твърдят, че това нарушава правата им по [чл.чл. 8, 9, 12 и 13](#) от Конвенцията, както и по [чл. 14](#) във връзка с чл.чл. 8 и 12.

Правителството прави предварителното възражение, че жалбоподателите се оплакват от самата правна уредба, без да са действително засегнати от нея, и нямат качеството на “жертви” по смисъла на чл. 25 от Конвенцията. Съдът не споделя това мнение. “Чл. 25 от Конвенцията дава възможност на всяко лице да твърди, че един закон нарушава правата му сам по себе си, при липса на конкретно прилагане, ако е изложено на риска да бъде директно засегнато от него (вж. решението от 13.06.1979 г. по делото [Маркс](#)², А.31, стр. 13, § 27). А жалбоподателите всъщност възражават срещу въздействието на закона върху собствения им живот. Освен това, въпросът за съществуването или отсъствието на вреда няма отношение към чл. 25., който, употребявайки термина “жертва”, има предвид “лицето, пряко засегнато от разглежданото действие или бездействие” (виж, наред с много други, решението от 22.05.1984 г. по делото *Де Йонг, Байет и*

² *Marckx v. Belgium*

*Ван ден Бринк*³, А.77, стр. 20, § 41). Следователно в случая жалбоподателите могат да претендират, че са жертви на нарушенията, които твърдят.”

Правителството възразява също, че те не са изчерпали вътрешноправните средства за защита, а именно възможността за установяване на противоконституционността на оспорваните правни разпоредби. “Единствените средства за защита, които чл. 26 от Конвенцията задължава да бъдат изчерпани, са тези, които са свързани с твърдените нарушения. Съществуването на такива средства трябва да бъде достатъчно сигурно – не само на теория, но и на практика, в противен случай би им липсвала изискваната достъпност и ефективност. Ако държавата-ответник твърди, че вътрешноправните средства не са изчерпани, в нейна тежест е да докаже, че тези условия са изпълнени. По оплакванията на жалбоподателите, свързани със забраната на развода от ирландската Конституция, не съществуват ефективни вътрешноправни средства. По останалите въпроси Съдът не счита, като има предвид по-специално постоянната практика на ирландските съдилища, че правителството е установило с каквато и да е степен на сигурност съществуването на ефективно средство за защита.”⁴

I. Положението на първите двама жалбоподатели

A. Невъзможността за развод и повторен брак

“Първите двама жалбоподатели твърдят, че тъй като ирландското право не позволява на Рой Джонстън да получи развод и, следователно, да сключи брак с Джанис Уилямс-Джонстън, те са жертви на нарушение на чл. 12 и чл. 8 от Конвенцията. Те поддържат, че централният въпрос по тази част от предмета на делото е дали Конвенцията гарантира правото на развод, а по скоро дали фактът, че те не могат да се оженят, е съвместим с правото на встъпване в брак и в повторен брак и с правото на зачитане на семейния живот, охранени от чл. 12 и чл. 8. Съдът не смята, че възникналите въпроси могат да бъдат толкова рязко разграничени. В което и да е общество, основано на принципа на моногамията, би било немислимо Рой Джонстън да може да сключи брак, докато не бъде прекратен бракът му с г-жа Джонстън. Втората жалбоподателка, от своя страна, не се оплаква от невъзможността по принцип да се омъжи, а от невъзможността да се омъжи за първия жалбоподател – обстоятелство, което произтича именно от факта, че той не може да получи развод. Следователно техният случай не може да бъде разглеждан изолирано от проблема за забраната на развода.”

1. Член 12

“Съдът е съгласен с Комисията, че обикновеното значение на думите “право на встъпване в брак” е ясно, в смисъл, че означава установяването на брачни отношения, но не и тяхното прекратяване. Освен това, тези думи са употребени в контекст, който включва пряко отпращане към “националните закони”. Дори ако забраната за развод трябва да се разглежда като ограничаване на възможността за сключване на брак, Съдът не счита, че в едно общество,

³ De Jong, Baljet and van den Brink

⁴ Решението по предворителните възражения е единодушно.

съблюдаващо принципа на моногамията, такова ограничение може да се приеме за накърняващо същността на правото, гарантирано от чл. 12.” При тълкуването на чл. 12 Съдът се позовава и на подготвителните работи по приемането му. Текстът има за основа [чл. 16 от Всеобщата декларация за правата на човека](#). От обясненията на докладчика по проекта, дадени пред Асамблеята, се вижда обаче, че в Конвенцията съзнателно е възприета само тази част от чл. 16, която установява правото на встъпване в брак, но не и частта му, в която се гарантират равни права в брака и при прекратяването му. Съдът прави заключение, че подготвителните работи “не разкриват намерение в чл. 12 да се включи и гаранция за прекратяване на брачните връзки чрез развод”. “Вярно е, че Конвенцията и протоколите към нея следва да се тълкуват в светлината на съвременните условия. Все пак, Съдът не може по пътя на едно осъвременяващо тълкуване да извлече от тях право, което не е било включено в началото. Това важи особено в конкретния случай, в който пропускът е бил съзнателен. Поради това Съдът заключава, че от чл. 12 жалбоподателите не могат да изведат право на развод. Тази разпоредба, следователно, е неприложима в случая, както самостоятелно, така и във връзка с чл. 14.”

2. Член 8

“Принципите, очертани в практиката на Съда по чл. 8, включват следното:

- Като гарантира правото на зачитане на семейния живот, член 8 предполага съществуването на семейство (вж. споменатото решение по делото [Маркс](#), стр. 14, § 31);

- Член 8 е приложим за “семейния живот” на “незаконно” семейство, също както и към този на “законно” семейство (пак там);

- Макар че основната цел на чл. 8 е защитата на индивида от произволна намеса на държавните власти, в допълнение може да има и позитивни задължения, свойствени на едно ефективно “зачитане” на семейния живот. Все пак, особено когато става въпрос за тези позитивни задължения, понятието “зачитане” не е точно очертано – то ще варира значително в различните случаи, като си има предвид разнообразието от следвани практики и установени положения, съществуващи в договарящите държави. Следователно, това е област, в която страните по Конвенцията се ползват с широка свобода на преценка при определянето на стъпките, които следва да се предприемат, за да се осигури съобразяване с Конвенцията, като се държи сметка за нуждите и възможностите на обществото и на отделната личност (вж. решението от 28.05.1985 г. по делото [Абдулазиз, Кабалес и Балкандали](#)⁵, А.94, стр. 33-34, § 67).

В настоящия случай е ясно, че жалбоподателите, първите двама от които живеят заедно от петнадесетина години, представляват “семейство” по смисъла на чл. 8. Поради това те се ползват от неговата защита, независимо че връзката им не е скрепена с брак. Въпросът, който възниква по тази част от предмета на делото, е дали едно ефективно “зачитане” на семейния живот на жалбоподателите налага на Ирландия позитивното задължение да предприеме мерки, позволяващи развода. Вярно е, че в тази връзка чл. 8, като употребява донякъде неопределеното понятие “зачитане”, може да изглежда в по-голяма степен допускащ едно осъвременяващо тълкуване, отколкото чл. 12. Въпреки това, Конвенцията трябва

⁵ Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom

да се разглежда в целостта ѝ и Съдът не счита, че правото на развод, за което вече реши, че не се обхваща от чл. 12, може да бъде логично изведено от чл. 8 – разпоредба с по-обща цел и обхват. Съдът си дава сметка за положението, в което се намират първите двама жалбоподатели. Все пак той е на мнение, че макар и да е възможно защитата на личния или семейния живот понякога да изисква способ за освобождаване на съпрузите от задължението да живеят заедно (вж. решението от 9.10.1979 г. по делото *Еъри*⁶, А.32, стр. 17, § 33), задълженията, поети от Ирландия по чл. 8, не могат да се разглеждат като обхващащи и задължението за приемане на мерки, позволяващи исканите от жалбоподателите развод и повторен брак. В тази връзка, следователно, не е налице незачитане на семейния живот на първите двама жалбоподатели.”⁷

Първите двама жалбоподатели твърдят също, че са жертва на нарушение на чл. 14 във връзка с чл. 8, тъй като не могат да си позволят, за разлика от по-състоятелните хора в Ирландия, да получат в чужбина развод, който би бил юридически или фактически признат и в страната им. Това съставлявало дискриминация на основата на финансови възможности. Съдът не намира нарушение, тъй като съгласно ирландското законодателство такъв развод би бил признат, само ако съпрузите живеят в чужбина. Не се установява и наличието на практика в противен смисъл.⁸

Първият жалбоподател се оплаква, че невъзможността да живее с втората жалбоподателка, освен в извънбрачно съжителство, противоречи на убежденията му и нарушава свободата на съвестта, гарантирана от чл. 9 от Конвенцията. Съдът приема, че този текст е неприложим, тъй като не става въпрос за свободата на Рой Джонстън да има и да манифестира своите убеждения, а оплакванията му произтичат от невъзможността за развод по ирландското право – въпрос, който не попада в приложното поле на чл. 9.⁹

“Така Съдът заключава, че оплакванията, касаещи невъзможността за развод и повторен брак, са неоснователни.”

Б. Други въпроси

Първите двама жалбоподатели твърдят и нарушение на чл. 8, свързано с непризнаването им като семейство и с лишаването им от различните права, които членовете на едно “законно” семейство имат по ирландското право. “По мнение на Съда, в семейния живот на двамата жалбоподатели не е имало намеса от страна на държавните власти. Държавата не е направила нищо, което да им попречи да живеят заедно, и в действителност те са били в състояние да предприемат многобройни стъпки, за да уредят положението си по възможно най-добрия начин. Следователно единственият въпрос, който възниква, е дали едно ефективно “зачитане” на техния семеен живот възлага на Ирландия позитивното задължение да подобри статута им. Вярно е, че определени законови норми, имащи за цел да подпомогнат семейния живот, са неприложими за двамата жалбоподатели. Все пак Съдът, както и Комисията, не смята, че от чл. 8 е възможно да се изведе задължение за Ирландия да установи за неженените двойки статут, аналогичен на този на брачните. Действително, жалбоподателите са

⁶ Airey v. Ireland

⁷ Решението е взето с мнозинство от 16 гласа срещу 1.

⁸ Решението е взето с мнозинство от 16 гласа срещу 1.

⁹ Решението е взето с мнозинство от 16 гласа срещу 1.

изяснили, че техните оплаквания касаят само двойките, които също като тях желаят да сключат брак, но това им е юридически невъзможно, а не и тези, които по собствено желание живеят заедно без брак. Въпреки това, дори и така уточнени, според Съда исканията на жалбоподателите не могат да бъдат приети. Голяма част от оплакванията произтичат от невъзможността г-н Джонстън да се разведе, за да може да се ожени за Джанис Уилямс – положение, за което Съдът вече реши, че не противоречи на Конвенцията. Що се отнася до останалите оплаквания, чл. 8 не може да се тълкува като създаващ задължение за установяване на специален режим за определена категория неженени двойки. Следователно, не е налице нарушение на чл. 8 в това отношение.”¹⁰

II. Положението на третата жалбоподателка

Жалбоподателите твърдят, че е имало намеса или незачитане на техния семеен живот, в нарушение на чл. 8, във връзка с положението на третата жалбоподателка по ирландското право. Комисията намира нарушение на чл. 8. Според нея, правният статут на третата жалбоподателка по ирландското право представлява незачитане на семейния живот и на тримата жалбоподатели.

Съдът отбелязва, че родителите на Неса са били в състояние да предприемат редица действия, за да я интегрират в семейството и пристъпва към разглеждане на въпроса “дали едно ефективно “зачитане” на семейния живот възлага на Ирландия позитивното задължение да подобри правното ѝ положение”. В допълнение към гореизложените принципи по приложението на чл. 8, Съдът припомня и други положения, които е приел в практиката си. Както е посочено в решението по споменатото дело *Маркс* (стр. 15, § 31), вътрешноправният режим, приложим към определени семейни връзки, като тези между неомъжена майка и детето ѝ, следва да позволява на засегнатите да водят нормален семеен живот. Зачитането на семейния живот изисква вътрешноправни гаранции за интегрирането на детето в семейството му още от момента на неговото раждане. Държавата има право на избор на средствата, но закон, който не задоволява това изискване, нарушава т. 1 на чл. 8. Съдът е приел също (напр. по делото *Рийс*¹¹, 17.10.1986 г., А.106, стр. 15, § 37), че при преценката дали съществува позитивно задължение трябва да се държи сметка за справедливия баланс между интересите на обществото и на отделния индивид и че за този баланс целите по т. 2 на чл. 8 могат да имат определено значение, макар и тази разпоредба да споменава изрично само “намесата” в право, защитено от първата точка, т.е. негативните задължения на държавата.

“Както подчертава правителството, делото *Маркс* касае само отношенията между майка и дете. Съдът обаче смята, че разсъжденията му относно интегрирането на едно дете в семейството му са еднакво приложими и при случай като настоящия, касаещ родители, които години наред са живели, заедно с дъщеря си, в семейни отношения, но не могат да се оженият, поради невъзможността за прекратяване на съществуващия брак на единия от тях.”

Съдът взема предвид и развитието на отношението към извънбрачните деца в много държави-членки на Съвета на Европа и стремежа статутът им да се изравни с този на родените от брак деца. Като се позовава отново на решението си

¹⁰ Решението е единодушно.

¹¹ Rees v. the United Kingdom

по делото *Маркс* относно задължението на държавата да осигури нормално развитие на семейните връзки между близки роднини, Съдът посочва, че “в настоящия случай нормалното развитие на естествените семейни връзки между първите двама жалбоподатели и тяхната дъщеря изисква (...) тя бъде поставена, юридически и социално, в положение, сходно с това на едно законородено дете”. “Разгледан като цяло, настоящият правен статут на третата жалбоподателка разкрива, обаче, значително различие от този на законородено дете. Освен това, не се установи да съществуват никакви средства, чрез които тя или нейните родители биха могли да елиминират или намалят различията. Като се имат предвид конкретните обстоятелства по случая, и независимо от широките граници на свободата на преценка, която Ирландия има в тази област, липсата на подходящ правен режим, съответстващ на естествените семейни връзки на третата жалбоподателка, представлява незачитане на нейния семеен живот. Нещо повече, близката и тясна връзка между нея и нейните родители е от такъв характер, че от това неизбежно произтича и незачитане на семейния живот на всеки от тях. Противно на твърдението на правителството, това заключение не води, по индиректен път, до заключението, че първият жалбоподател следва да има правото на развод и на повторен брак. Това се подкрепя и от факта, че в Ирландия има предложение да се подобри правното положение на извънбрачните деца, при запазване на конституционната забрана на развода. Следователно, по отношение и на тримата жалбоподатели е налице нарушение на чл. 8 в това отношение.”¹²

Съдът не намира за необходимо да се произнесе отделно по твърдяното нарушение на чл. 14 във връзка с чл. 8 по отношение на наследствените права на третата жалбоподателка, след като вече е намерил нарушение на чл. 8 във връзка с цялостния ѝ правен статут.¹³

Във връзка с направеното искане по чл. 50 за справедливо обезщетение и разноски, Съдът отхвърля претенциите, свързани с намерените за неоснователни оплаквания, приема, че констатацията на нарушението представлява достатъчно обезщетение във връзка с оплакванията относно правния статут на третата жалбоподателка и присъжда сумата от 12 000 ирландски лири за покриване на направените разноски.

¹² Решението е единодушно.

¹³ Решението е взето с мнозинство от 16 гласа срещу 1.